

Nieuwsbrief nr. 7 [maart 2011]**Inhoud**

- Een goede leraar worden en blijven, Mia Verhagen
- Leergebieden op de opleiding, Sjouke Wouda
- Internationaal onderzoek

1. Ter inleiding

Het bestuur van de VFS biedt hierbij het zevende nummer van onze Nieuwsbrief aan. Deze nieuwsbrief gaat net als de vorige over het thema: "de leerkracht doet er toe". Als eerste een deel van de afscheidsrede van Mia Verhagen met als titel: ". Vervolgens een stuk van de hand van Sjouke Wouda: " *De kloof tussen leergebieden en het opleiden van docenten*". We sluiten af met verwijzingen naar twee interessante onderzoekpublicaties.

2. Een goede leraar worden, zijn en blijven

Mia Verhagen nam afscheid na 42 jaar onderwijs, waarvan 34 jaar op de Open Schoolgemeenschap Bijlmer (OSB) in Amsterdam- Zuidoost als docent, mentor en schoolleider.

Ze bood ter gelegenheid hiervan de docenten van de OSB en vele gasten uit onderwijsland een conferentie aan met het thema 'Een goede leraar worden, zijn en blijven'

zie voor het volledige programma: www.miaverhagen.nl Hier volgt haar toespraak.

Een goede leraar worden, zijn en blijven

werd de titel van deze conferentie, omdat ik wil benadrukken dat een goede leraar een grote bijdrage levert aan het leren, de ontwikkeling en het welbevinden van zijn leerlingen. We hoorden straks in de scène 'de ideale leraar', die leerlingen uit 5 havo en 4 vwo speelden, de voor leerlingen zo belangrijke zaken als *respect, goed uitleggen, orde hebben, humor, betrokkenheid...* Dat betekent dus dat leraren door leerlingen vooral beoordeeld worden op kunnen luisteren en helpen, op hun bereikbaarheid voor leerlingen. Wanneer we zelf terugkijken naar docenten die de meeste indruk op ons hebben gemaakt, dan hebben zij ons allereerst als mens aangesproken. Misschien ook wel als goed

vakdidacticus, maar het is de persoon van de leraar die zorgde voor de goede sfeer om te kunnen leren in de klas. Daarom is het goed omgaan met groepsdynamische processen in de klas ook zo'n belangrijke competentie. Maar behalve **de persoonlijkheid** van de leraar is voor een goede leraar ook goede inhoudelijke algemene **kennis en vakkennis** vereist om de leerlingen tot goed leren en goede prestaties te laten komen. De verbale kwaliteiten van een leraar spelen daarbij een belangrijke rol. Elke docent is taaldocent ongeacht het vak, want uitleg van begrippen en aandacht voor mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid is bij elke les hard nodig. Het derde aspect van de goede leraar is het **pedagogisch-didactisch handelen**. Dat is gericht op het proces van het leren zoals het toepassen van differentiatie of het reflecteren op eigen handelen als docent. Maar niet alleen de docent moet reflecteren, ook de leerling moet leren reflecteren, dat zijn we van oudsher op de OSB wel gewend. Regelmatig reflecteren op het eigen gedrag en de eigen prestatie, op de groep, de les en de docent, maar ook de leerlingen ideeën en wensen laten geven voor de les, zorgen ervoor dat de leerling mede-verantwoordelijk gemaakt wordt voor het goede verloop van de les. De vraag 'Wat denk je er zelf van', werd een grapje (zeker als er naar de tijd gevraagd werd), maar betekende wel degelijk communicatie en interactie over het leren. Juist meer verantwoordelijkheid geven aan leerlingen en hoge verwachtingen uitspreken over de kwaliteit van het werk zorgt ervoor dat ze zelfvertrouwen ontwikkelen. Het moet ook normaal zijn dat er hard gewerkt wordt door de leerlingen. Anders is het alleen de docent die hard werkt en die de leerlingen maar moet zien te motiveren om mee te doen en dat is erg vermoeiend.

Ik heb in de verschillende workshops van vanmiddag met behulp van professionals een uitwerking gegeven van de drie dimensies van goed leraarschap: vakkennis, interventies en persoonlijkheid. (Het moeten kiezen van maar één workshop leidde bij een paar collega's tot keuzestress begreep ik! Dat keuzeproces is natuurlijk nog niet in de verste verte vergelijkbaar met wat er gebeurt met onze examenleerlingen die uit al die verschillende opleidingen met klinkende namen moeten kiezen).

Ik heb deze onderwerpen voor de workshops gekozen omdat ik het belangrijke aspecten

onderwijsvernieuwing

vind van het goede leraarschap. Bij elke workshop is aan te geven hoe kennis, pedagogisch-didactisch handelen en de persoon hierbij aangesproken werden. Jullie kunnen elkaar er straks over vertellen! Verder hoop ik natuurlijk dat mijn initiatief van vandaag een follow up zal krijgen en dat leren van elkaar's expertise, al of niet met externe hulp, een krachtige impuls zal blijven om een goede leraar te worden, te zijn en te blijven. De conclusie van vanmiddag is: Het leraarschap kent een hoge complexiteit en een grote verantwoordelijkheid. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er in brede kring groot belang aan de goede leraar wordt gehecht. Dat blijkt alleen al uit het feit dat al een paar decennia lang een gestage stroom van studies, rapporten en adviezen verschijnt over het beroep van leraar of over werken in het onderwijs. Moeten we nou werkelijk nog stilstaan bij Actieplan Leerkracht van Commissie Rinnooy Kan, of bij Krachtig Meesterschap, de Kwaliteitsagenda voor het opleiden van leraren 2008-2011 of bij 'Leraarschap is eigenaarschap' van de Onderwijsraad?

want het is een nogal chaotische reeks aan ideeën en beleidsplannen met soms tegenstrijdige adviezen. Besluitvorming en implementatie hebben op zich laten wachten of zijn wegens geldgebrek in de kiem gesmoord. En voor de leraar in zijn dagelijkse onderwijspraktijk zijn ze meestal van vrij weinig betekenis.

Toch is het voor iedereen duidelijk dat zaken moeten veranderen om het beroep van de leraar aantrekkelijker en kwalitatief beter te maken. Zo kwam het panel der wijzen van de Onderwijsagenda onlangs na een jaar lang discussie en vele interactieve acties tot zeven oplossingen voor wat als de belangrijkste problemen van het onderwijs werden gezien. En wat blijkt? Eigenlijk betreffen ze allemaal de leraar (behalve het advies om het management van scholen te verbeteren): *De status van het leraarschap vergroten; de docent meer ruimte bieden, maar hem dan ook afrekenen op de resultaten; de leraar scholen in het omgaan met (sociaal-culturele) verschillen; per vak op een zo hoog mogelijk niveau examineren en ook de sociale ontwikkeling van de leerling examineren en het onderwijs kleinschalig maken.*

Dus de adviezen gaan eigenlijk allemaal over de relatie docent - leerling: namelijk over hoe en wat er geleerd wordt en over het belang

van de korte lijnen. Goed kennen van de leerling en het goed kunnen inspelen op de verschillen tussen leerlingen is een vereiste. De bevestiging dat het zo gek nog niet is is wat op de OSB altijd al in praktijk is gebracht, geeft wel voldoening.

En natuurlijk: De maatschappelijke uitstraling van het beroep leraar kan beter: onder meer door een goede betaling of een duidelijker loopbaanbeleid. Maar voor een beter imago speelt de leraar zelf ook een belangrijke rol. Zoals bekend is mijn slogan: een goede schoolpraktijk is de beste reclame voor werving van nieuwe leerlingen. Voor werving van toekomstige leraren is het zeker ook van belang hoe de leerlingen het beroep van leraar ervaren als ze naar hun eigen leraren kijken en welke reacties en support ze krijgen wanneer ze laten merken dat ze zelf ook zin hebben om leraar te worden.

De status van de leraar zal echter vooral verbeteren wanneer blijvend gewerkt wordt aan meer kwaliteit op de opleiding en in de school. Dat vereist wel meer ruimte voor innovatie, voor reflectie, voor een grotere intellectuele uitstraling van het beroep en voor verdere professionalisering in verschillende vormen.

Kan de OSB dat alleen? Ja misschien wel maar het is beter om het met anderen samen op te zetten. De OSB maakt, zoals bekend, deel uit van de AcOA, de Academische Opleidingsschool Amsterdam, het samenwerkingsverband met het Montessori Lyceum Amsterdam, het Montessori College Oost, het Spinozalyceum en de tweedegraads lerarenopleidingen van de Hogeschool van Amsterdam en de eerstegraads leraren Opleiding van de Universiteit van Amsterdam, de ILO. In dat verband werken we al veel samen: bijvoorbeeld op studiedagen van de AcOA, in de bovenschoolse onderzoeksgroep voor de onderzoekdocenten of in de bijeenkomsten met opleidingsteams en instituutopleiders en andere gezamenlijke activiteiten, zoals het maken van een publicatie. Als docent, maar ook als schoolleider, krijg je op deze wijze de kans over de grenzen van de eigen school te kijken en dat is heel stimulerend. Ik denk wel dat alle betrokkenen in de Academische Opleidingsschool nog stappen kunnen zetten, al zijn er al veel positieve resultaten te melden zoals het behaalde keurmerk als Academische Opleidingsschool, de goede accreditatie en tevreden studenten. Tevreden, vooral omdat ze lid van een team worden in de deelscholen,

onderwijsvernieuwing

uiteeraard met alle rechten en plichten van de docent, maar ze worden dan ook serieus genomen en ze krijgen veel ruimte om te leren.

Toch heb ik ook nog wensen voor de toekomst van de academische opleidingsschool. Ik noem er een paar:

- een structureel betere financiering;
- goede afspraken met de opleidingen over de kwaliteitseisen met name over het beoordelen van studenten;
- een actie tegen groenpluk van studenten en tegen te vroeg inzetten op taken waar de student niet aan toe is want anders is studievertraging gegarandeerd;
- systematischer samenwerken met de opleidingen op het gebied van vakdidactiek en onderwijsonderzoek, al is de aanzet daartoe gerealiseerd;
- meer kennisdeling met de opleidingen bijvoorbeeld via de lectoraten over de maatschappelijke rol van de school, de leraar als cultuurdrager en rolmodel, de grootstedelijke context, de informatiemaatschappij; het onderwijsonderzoek of technologische vernieuwingen
- meer maatwerktrajecten op de opleidingen en flexibeler worden voor de verschillende studenten, zeker voor hen die vele EVC's en diploma's hebben en werkzaam zijn als onbevoegd docent. Hier kan een opleidingsschool met goeie schoolopleiders en een goede samenwerking met lerarenopleiding nog flinke winst boeken;

En als laatste in deze reeks zouden we samen met de opleiding een startbekwaamheid- en begeleidingstraject kunnen opzetten. Met als doel binding van de startende leraar en preventie van uitval, want het schrikbarende cijfer van 25 % uitval van startende leraren binnen 5 jaar is bekend.

Begeleiding van startende leraren is echt belangrijk; er komt zoveel op ze af bij de start, alleen een goede lesverdeling is niet voldoende. (Ik herinner me hoe een nieuwe docente ooit heel beeldend beschreef hoe ze - toen ze in het diepe werd gegooid om les te gaan geven- overal vlotjes zag waar ze even op mee kon varen: het vlotje van de coach, het scholingsvlotje, het vlotje met werkbegeleiding van de vakgroep en het vlotje met deelschoolcollega's, dat was allemaal heel belangrijke hulp voor een starter)

Want wat blijkt namelijk: startende leraren voelen zich vooral gesteund door te kunnen

praten over het werk in de klas. En dan is openheid van collega's over de lessen erg belangrijk, elkaar zien lesgeven; praten over de leerlingen en samen met collega's reflecteren en oorzaken en oplossingen zoeken voor complexe situaties, daarvan leert de startende leraar, maar ook de ervaren leraar. De diversiteit van de OSB- populatie en de OSB-werkwijze faciliteren het leren van leraar op een breed gebied. Een leven lang leren dus voor de leraar; in welk beroep kan het trouwens zonder? De leerbereidheid is erg belangrijk. 'Lerende leraren kunnen leerlingen beter laten leren,' zei Ben van der Hilst, directeur Centrum voor Nacsholing Amsterdam, vorig jaar op de conferentie van CNA. 'Hoe kan leren van leraren de performance verbeteren en effect hebben op leren van kinderen, daar is het allemaal om te doen.'

Deze lerende attitude van de docent en van het team van leraren is heel belangrijk en ik hoop dat het in de toekomst alleen nog maar zal toenemen. In elk geval kan het OP de OSB, als academische opleidingsschool waarbij de OSB werkwijze het leren van de aankomende leraar en het leren van de ervaren leraar faciliteert. Verantwoordelijkheid geven en nemen? Dat betekent ook je collega's erop durven aanspreken en de consequenties aanvaarden.

Ik weet nog dat - wethouder Aboutaleb (nu burgemeester) zei toen hij op de OSB op werkbezoek was: 'Integratie gaat hier vanzelf.' Dat is een mooie observatie, maar er ligt wel een visie onder op de OSB, namelijk een systematische sturing van sociale processen, veel aandacht voor de sociale cohesie van een groep, waarbij het beleid van een consequent gevarieerde groepsindeling van de tafelgroepen tot en met de bovenbouw noodzakelijk is en veel aandacht voor goed communiceren met elkaar en het leren oplossen van problemen.

Het is goed dat de OSB maar één locatie heeft voor alle schooltypen want het ontbreken van de stigmatisering leidt ook tot tolerantie en natuurlijke integratie.

De school biedt ruimte, de school biedt openheid, de school biedt samenwerking voor iedereen en ik hoop dat elke leerling, elke leraar, elk lid van het onderwijs ondersteunend personeel en elke schoolleider trots kan zijn op de school zoals ik al die jaren trots was op de OSB te kunnen werken en leren.

3. De kloof tussen leergebieden en het opleiden van docenten

*Door Sjouke Wouda
Afdelingshoofd Sociale Vakken
Lerarenopleiding van de NHL te Leeuwarden
en oud docent Sociale Vakken*

De lerarenopleidingen leiden niet op voor leergebieden. De inhoud van opleidingen wordt gedomineerd door het werken aan de kennisbasis die vooral vakgericht is, dit terwijl het inrichten van leergebieden binnen het VMBO de praktijk van alle dag is.

Het blijft merkwaardig: de praktijk binnen veel VMBO scholen is dat er hard gewerkt wordt aan het uitbouwen van leergebieden, terwijl de lerarenopleiding voor voortgezet onderwijs aan deze ontwikkeling nauwelijks aandacht besteedt. VMBO-scholen richten leergebieden in om het onderwijs thematisch aan te bieden. Dit sluit beter aan bij de belevingswereld van de leerlingen en heeft als voordeel dat minder docenten voor de groep staan, waardoor er een ander en veelal beter pedagogisch klimaat ontstaat.

De kloof

Gesteld kan worden dat lerarenopleidingen de aansluiting missen met de inhoudelijke ontwikkeling van leergebieden. Opleidingen zijn gehouden aan het opleiden voor een bevoegdheid die gericht is op een vakgerichte benadering van het onderwijs. Deze benadering sluit al lang niet meer aan bij de huidige ontwikkelingen binnen het VMBO, waar met name de tweede graads lerarenopleidingen voor opleiden. Hoewel er verklaarbare redenen voor op te voeren zijn, blijft dit een merkwaardige ontwikkeling. De lerarenopleidingen en de praktijk waarvoor wordt opgeleid zijn in deze van elkaar vervreemd. Hoe is deze misstand te verklaren?

Verklaring

De lerarenopleidingen zijn gehouden om op te leiden voor een bevoegdheid. De bevoegdheid voor diverse vakken zijn vanouds ingericht volgens de uitgangspunten van het eerste en tweede graads gebied. Dit betekent dat de lerarenopleidingen studenten opleiden die voldoen aan de vakgerichte benadering van het curriculum.

Inmiddels is de wettelijke ruimte om leergebieden aan te bieden enigszins verruimd,

met als gevolg dat veel scholen deze ruimte benutten om het curriculum rondom leergebieden in te richten. Deze ontwikkeling wordt echter niet vertaald in het curriculum van de lerarenopleiding, omdat ons onderwijsstelsel gebaseerd blijft op het vakgericht opleiden van eerste en tweede graads leraren. Er is een spagaat ontstaan tussen de praktijk en regelgeving als het gaat om het opleiden van docenten.

Naast het schisma tussen wet en praktijk is er de afgelopen twintig jaar niet of nauwelijks geïnvesteerd in het uitwerken van een didactiek voor leergebieden. Dit blijft merkwaardig als we kijken naar de doelstelling van de nieuwe lerarenopleidingen die vijfendertig jaar als subdoelstelling meekregen de toenmalige dagelijkse praktijk van nieuwe impulsen te voorzien. In plaats van vernieuwend bezig te zijn, zijn de opleidingen op het gebied van de ontwikkeling van leergebieden achterblijvers geworden. Deze ontwikkeling wordt versterkt door de huidige ontwikkeling binnen de tweede graads lerarenopleidingen. Onlangs is o.a. door politieke druk de vakgerichte kennisbasis vastgelegd om te borgen dat de vakinhoudelijke bagage van docenten in opleiding op niveau is. De inrichting van de kennisbasis is gebaseerd op de vakgerichte benadering van het curriculum, voor leergebieden lijkt niet of nauwelijks plaats te zijn.

En andere belemmerende ontwikkeling is de nieuwe wet en regelgeving rondom de financiering van de lerarenopleidingen en de studiefinanciering van studenten. Tot voor kort waren er studenten die opteerden voor een tweede bevoegdheid, zodat het werken binnen een leergebied vereenvoudigd werd. De nieuwe bekostiging van het hoger onderwijs belemmert deze weg. Het behalen van een tweede bevoegdheid betekent langer studeren en lang studeren wordt ontmoedigd door zowel de studiefinanciering als de hogescholen. De bekostiging is gebaseerd op een nominale doorlooptijd van de studie die voornamelijk gebaseerd op de kennisbasis van een vak.

Bij de samenstelling van de kennisbasis is weer niet uitgegaan van de huidige praktijk, maar van de deels achterhaalde vakgerichte curriculum praktijk van alledag.

Kansen

Hoewel de ontwikkelingen binnen de lerarenopleidingen het voorbereiden op

onderwijsvernieuwing

leergebieden deels in de weg staan, zijn er ook mogelijkheden. Naast de vakgerichte benadering van het curriculum is er een tweede ontwikkeling die kansen biedt voor het ondersteuning van leergebieden. De lerarenopleidingen hebben de ambitie om meer werk te maken van uitstroomprofielen. De profilering dient plaats te vinden rond de thema's zorg, vakverbreding/vakverdieping en beroepspraktijkvorming. De meeste curricula positioneren het thema zorg in de eerste jaren van de lerarenopleiding, zodat er ruimte voor vakverdieping/vakverbreding en beroepspraktijkvorming (V)MBO in de hogere jaren is. Ook biedt het aanbieden van de minor vakverbreding Mens & Maatschappij / Mens & Natuur mogelijkheden om in te gaan op de didactiek van het leergebied. Het gaat hier niet om een opstap naar een tweede bevoegdheid te bewerkstelligen, maar om de uitgangspunten van de leergebieden tegen het licht te houden en vanuit de verschillende vakdidactische invalshoeken thema's te ontwikkelen.

Het is wenselijk om de expertise uit de scholen die werken met leergebieden te verbinden met de vakdidactische expertise van de lerarenopleidingen om zo te komen tot een praktijkgerichte benadering van de minor. De minoren hebben een omvang van een studieprogramma van een half jaar en biedt dus ruimte om meer te doen dan de huidige praktijk. Een kans/uitdaging die we niet mogen laten liggen!

4. Internationaal onderzoek

Het onderzoek *'Teacher Education for Inclusion'* van de European Agency for Development in Special Needs Education (2010) is interessant in verband met de invoering van passend onderwijs en de consequenties voor de leraar in de klas. Het thema Passend Onderwijs heeft vooral onze aandacht, omdat de doelstellingen ervan (de bezuinigingen daargelaten!) betrekking hebben het omgaan met diversiteit en

heterogeniteit in de klas. In deze review wordt onderzocht hoe lerarenopleidingen toekomstige leraren beter kunnen voorbereiden op meer inclusief onderwijs. Het rapport is te vinden op onze website en rechtstreeks te downloaden via de link <http://www.european-agency.org/agency-projects/teacher-education-for-inclusion/teacher-education-web-files/TE4I-Lit-Review.pdf>

Goed leraarschap is de sleutel tot het beste onderwijs. Maar zijn we er met het opleiden van goede leraren en het professionaliseren van het bestaande lerarencorps. In de review *'Capturing the leadership premium. How the world's top school systems are building leadership capacity for the future'* van Mc Kinsey (2010) is te lezen dat ook schoolleiders er toe doen, maar één van de belangrijkste succesfactoren is hun focus op het primaire proces. Het volledig rapport is te vinden op onze website en rechtstreeks te downloaden via de link http://www.mckinsey.com/client-service/Social-Sector/our-practices/Education/Knowledge-Highlights/~media/Reports/SSO/schoolleadership_final.ashx

Colofon

De VFS is een kleine onafhankelijke vereniging zonder winstoogmerk. Om onze activiteiten voort te kunnen zetten vragen we u een bijdrage om de voortgang van onze activiteiten te kunnen garanderen. Dit kan als donateur (€15) of een eenmalige gift (ING 1714597 VFS te Landsmeer).

Reacties op deze Nieuwsbrief kunt u mailen naar: info@funderendonderwijs.nl

Zie ook: www.funderendonderwijs.nl